

ЗМІСТ

<i>Передмова до українського видання.</i>	
Марія Ресса	9
<i>Передмова. Амаль Клуні</i>	25
<i>Пролог. Невидима атомна бомба.</i>	
Живи в (теперішньому) моменті (минулого) ..	28

Частина I. ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ. ВЛАДА, ПРЕСА Й ФІЛІППІНИ, 1963–2004

<i>Розділ 1. Золоте правило. Обирай вчитися</i>	39
<i>Розділ 2. Кодекс честі. Провести межу</i>	56
<i>Розділ 3. Не зволікай довіряти. Будь вразливим</i>	68
<i>Розділ 4. Місія журналістики. Будь чесним</i>	94

Частина II. СТАНОВЛЕННЯ FACEBOOK, RAPPLER І ЧОРНА ДІРА ІНТЕРНЕТУ, 2005–2017

<i>Розділ 5. Мережевий ефект.</i>	
Дійти до переламного моменту	123
<i>Розділ 6. Утворюючи хвилі змін. Створи команду</i>	143
<i>Розділ 7. Як друзі друзів зруйнували демократію.</i>	
Думай повільно, а не швидко	165
<i>Розділ 8. Як верховенство права зруйнувалося</i>	
зсередини. Мовчання — це співучасть	197

*Частина III. СУВОРІ ЗАХОДИ.
АРЕШТИ, ВИБОРИ Й БИТВА
ЗА НАШЕ МАЙБУТНЄ, 2018 — ДОТЕПЕР*

<i>Розділ 9. Пережити тисячу порізів. Вір у добро .....</i>	<i>235</i>
<i>Розділ 10. У битві з чудовиськом не перетворюйся на чудовисько. Прийми свій страх .....</i>	<i>256</i>
<i>Розділ 11. Тримати оборону. Те, що не вбиває, робить тебе сильнішим .....</i>	<i>287</i>
<i>Розділ 12. Чому фашизм перемагає. Співпрацювати, співпрацювати, співпрацювати .....</i>	<i>311</i>
<i>Епілог .....</i>	<i>335</i>
<i>План із 10 пунктів з подолання інформаційної кризи, запропонований лауреатами Нобелівської премії миру 2021 року .....</i>	<i>339</i>
<i>Подяки .....</i>	<i>342</i>
<i>Про авторку .....</i>	<i>347</i>
<i>Примітки .....</i>	<i>348</i>

ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО

Обирай вчитися

Шкільна фотографія, коледж
Св. Схоластики, 3-й клас, 1973 рік.

Ми не знаємо, хто ми є, доки не змушені за це боротися. Як ми вирішуємо, за що боротися? Не завжди це наш власний вибір. Сукупність усіх наших виборів упродовж життя приводить нас до цієї миті. Якщо пощастить, ми рано усвідомлюємо, що кожне наше рішення є відповіддю на питання, яке нас усіх так мучить: як надати сенс життю. Сенс не можна знайти випадково, і ніхто сторонній не може нам його дати: ми формуємо його через кожен вибір, через зобов'язання, які беремо на себе, через людей, яких любимо, і цінності, які є для нас важливими.

Я можу розділити своє життя на періоди по десять років. Коли мені було десять, моє життя докорінно змінилося; наступне десятиліття було роками відкриттів і досліджень. Коли мені виповнилося двадцять, настало десятиліття вибору: що робити після університету, де жити, де працювати, кого і як любити. З тридцяти до сорока я набувала досвіду та навички в галузі, що стане моїм покликанням — у журналістиці, — і займалася пошуком справедливості, що впливає з її місії. Усі ці роки я багато працювала — це єдине, що я могла контролювати.

Потім, після сорока, настав період, коли відчуваєш себе «володаркою всесвіту», і саме тоді я постановила собі, що нарешті треба обрати дім, і я обрала Філіппіни. Тепер, коли мені за п'ятдесят, настав період переосмислення й активізму: я зайняла позицію, засновану на найглибших переконаннях. Гадаю, останнє десятиліття можна назвати «камінг-аутом» — проти вбивств і зухвалого зловживання владою, проти темної сторони технологій, це роки, коли я відстоювала свої політичні погляди і свою сексуальність.

Я народилася 2 жовтня 1963 року в дерев'яному будиночку в місті Пасай, частині столичного регіону Маніли, на Філіппінах, розлоному архіпелазі з різними мовами й культурами, пов'язаними між собою католицькою церквою. Це було феодальне суспільство, де панували олігархи, які отримали землі впродовж століть іспанського колоніального правління. Після закінчення 1898 року іспано-американської війни Іспанія за умовами Паризької мирної угоди передала Філіппіни Сполученим Штатам. Через рік почалася Філіппінсько-американська війна — так кажуть філіппінці, але в американських підручниках з історії вона довгий час згадувалася лише у виносках просто як «повстання»⁹.

У Сполучених Штатах це була епоха розквіту ідеології «божественного призначення». 1899 року Редьярд Кіплінг написав знамениту імперіалістичну поему «Тягар білої

людини», щоб заохотити американців правити Філіппінами. І вони правили там до 1935 року, коли Філіппіни стали співдружністю з власним урядом. Конституція країни, яку мав затвердити президент США Франклін Д. Рузвельт, була фактично копією Конституції США. Про колоніальне правління філіппінці жартома кажуть, що триста років вони прожили в монастирі і п'ятдесят — у Голлівуді.

1964 року мій батько, Мануель Філ Айкардо, загинув в автокатастрофі. Йому було лише двадцять. Мені був один рік, а мати, Гермеліна, була вагітна моєю сестрою Мері-Джейн.

Мама забрала нас від татової сім'ї, і ми з сестрою жили в недобудованому будинку з мамою і прабабусею, від якої тхнуло алкоголем, але яка за нами доглядала. Ми були такі бідні, що чистили зуби сіллю і постійно переживали, чи матимемо що їсти наступного разу. Коли мама, одягнена в жовту уніформу Департаменту праці, де вона служила, у день зарплати приходила додому з коробкою смажених курчат KFC, це було справжнім святом.

Коли мені було п'ять, давня сімейна ворожнеча спалахнула з новою силою, і моя мама поїхала до Сполучених Штатів, до матері, яка незадовго до того переїхала до Нью-Йорка. Коли 28 квітня 1969 року мама приземлилася в Сан-Франциско, їй було двадцять п'ять років.

Ми із сестрою переїхали до батьків мого батька на Таймс-стріт у районі Кесон-Сіті в Манільській агломерації. Це був тихий, скромний район середнього класу, з будинками, що стояли осторонь від дороги.

Бабуся по батьковій лінії, Розаріо Суніко, була людиною глибокої віри і передала мені свої цінності. Вона розповідала мені історії про мого батька: молодого, розумного, талановитого піаніста, який походив із родини музикантів. Бабуся навчила мене старанно вчитися в школі й терпляче чекати на винагороду за зусилля: монети, які заощаджувала з кишенькових грошей, я клала в пляшечку, яка поволі

наповнювалася. Вона також намагалася вплинути на мої почуття; говорила, що моя мати була поганою і поїхала в Америку займатися проституцією.

Мені, як доньці, було нелегко це сприймати, я була спантеличена, особливо під час періодичних приїздів мами до нас у гості. Вона приїжджала щонайменше раз на рік, і наш дім перевертався догори дригом. Хоча я була ще маленькою, та відчувала напругу між матір'ю і бабусею, своєрідне змагання, яке часто змушувало мене ставати на чийсь бік, чого я робити не хотіла.

У моїй пам'яті мерехтять чорно-білі картинки спогадів про ті відвідини: мені сім чи вісім років, я сиджу на ліжку з матір'ю і сестрою. Мама була надзвичайною, майже неземною: маленька, красива, завжди готова розсміятися. Одного разу вона розмовляла з моєю сестрою, а я згадала нове слово, яким хотіла похизуватися. Дочекавшись слушного моменту, я не витримала і вигукнула: «Неймовірно!».

На мить запала тиша, а потім мама розсміялася й обійняла мене.

Я пішла до католицької школи-інтернату для дівчат при коледжі Святої Схоластики. Школа була заснована німецькими монахинями-місіонерками з Ордену Бенедиктинок. Мене зарахували до підготовчого класу з прискореним навчанням: ми з однокласницями добре вчилися, і нас вважали «розумнішими» за інших дітей. Принаймні ми з однокласницею Твінк Макарайг завжди з цього сміялися.

Усе закінчилося того дня, коли мама несподівано прийшла і забрала нас із сестрою зі школи.

Коли я увійшла до класу, здавалося, був звичайний день, крізь вікна пробивалися яскраві промені сонця. Я поклала портфель і підняла кришку дерев'яної парти. Тоді я почувала, як хтось покликав мене на ім'я. «Мері-Енн!»

Так мене називали лише в родині — скорочено від двох моїх імен, Марія Анхеліта. Я ошелешено обернулася: у дверях

класу стояла мама з директоркою школи, сестрою Грасією. Вони підійшли до моєї парти й допомогли мені скласти всі речі назад у портфель. Коли ми виходили, я озирнулася й побачила, що всі подруги дивляться на мене.

Ми пішли до класу моєї сестри. Вона вже чекала в коридорі разом із маминою сестрою, Менсі Міллонадо, та ще однією вчителькою-черницею. Побачивши нашу маму, Мері-Джейн кинулася їй обіймати. Тепер у коридорі були тільки ми. Мері-Джейн і мама плакали. Відтак я почула, як мама стиха пробурмотіла, що хоче забрати нас до Америки.

Я пам'ятаю, що в той момент озирнулася на школу й інстинктивно зрозуміла, що все вже не буде як раніше. У такі моменти шукаєш опору, за яку можна вхопитися. Моєю опорою стала бібліотечна книжка, яку я носила в портфелі і мала повернути наступного дня.

Коли ми йшли до воріт, я зупинилася посеред шкільного двору, вказала на бібліотеку й запитала маму, чи можемо ми повернути книжку. «Зробімо це іншим разом», — сказала вона.

Біля тротуару стояла машина, ми сіли в неї. Щойно ми вмостилися, мама представила нас чоловікові, який сидів на передньому пасажирському сидінні. «Мері-Енн, Мері-Джейн, — сказала вона, — це ваш новий тато».

УСЕ МОЖЕ змінитися в одну мить.

Я більше так і не повернулася до школи й бабусі з дідусем. Одного дня вони були для мене цілим світом. Наступного дня цей світ зник — двері в нього зачинилися назавжди, і відкрилася нова реальність. Мені було десять.

Приблизно через два тижні ми летіли рейсом Північно-Західних авіаліній і зупинилися на дозаправку на Алясці. Було 5 грудня 1973 року. Я дивилася в ілюмінатор літака й сказала собі: запам'ятай цю дату. Я не знала, що буде далі, і якраз тоді ми з Мері-Джейн уперше побачили сніг.

Коли ми приземлилися в Міжнародному аеропорту імені Джона Кеннеді в Нью-Йорку, було темно й дуже холодно, такого лютого холоду я ніколи раніше не відчувала. Мій вітчим узяв наші валізи. Я все ще намагалася вирішити, як до нього звертатися, хоча мама сказала називати його татом, а тітка Менсі запропонувала: «Спробуй тато Пітер». Коли ми ще були в Манілі, хтось запитав, чи можна з ним сфотографуватися. «Вони думають, що він Елвіс Преслі», — прошепотіла мама.

На стоянці в аеропорту ми сіли в темно-синій «фольксваген жук» і їхали близько півтори години на південь. Обігрів у машині був у дивину для нас із сестрою. Нарешті, після подорожі, яка розпочалася на іншому кінці світу понад добу тому, ми прибули до місця призначення — заміського будинку в новій житловій забудові в Томс-Рівер, штат Нью-Джерсі. Ми вивантажили багаж. Під'їзна доріжка була вкрита легким снігом, і я залишила на ньому ідеальний слід. Потім ми із сестрою увійшли до нашого нового будинку. Пізніше мій новий тато й мама розкажуть, що він збирається подати заяву на наше вдовечеріння й офіційно змінити наше прізвище на Ресса.

Я залишила країну, охоплену заворушеннями. Трохи більше ніж за рік перед тим, 21 вересня 1972 року, президент Фердинанд Маркос оголосив воєнний стан і закрити найбільшу телевізійну станцію ABS-CBN, яка завжди була осередком медійного впливу. Одноосібне правління Маркоса ознаменує нову епоху для Філіппін, які до того часу перебували під значним впливом Сполучених Штатів. Мій друг Стенлі Карнов в епопеї «За нашим образом і подобою: американська імперія на Філіппінах» писав: «Територіальне завоювання почалося й закінчилося на Філіппінах. Американці не подбали про створення ефективною і неупередженою адміністрації <...> тому філіппінці зверталися по допомогу не до бюрократії, а до політиків, що заохочувало кумівство й корупцію»¹⁰.

Феодалне кумівство й повсюдна місцева корупція на Філіппінах ніколи не зникнуть. Маркос, уперше обраний 1965 року в розпал важкої економічної кризи, став першим і єдиним президентом Філіппін, який був переобраний на два терміни. Його передвиборчі кампанії були побудовані на гаслах про національну ідентичність і незалежність від Сполучених Штатів.

Після введення Маркосом воєнного стану Конгрес ратифікував Конституцію 1973 року, усе ще змодельовану за зразком Конституції США, але тепер із поправками, що закріплювали владу Маркоса. Потім Конституцію затвердив Верховний суд, дозволивши Маркосу «законно» консолідувати й утримувати владу впродовж наступних чотирнадцяти років — років, які я проведу в новій реальності в Сполучених Штатах.

НАША СІМ'Я вірила в Америку: ти багато працюєш, платиш податки й отримуєш те, на що заслуговуєш. Світ справедливий — ось що неявно пропонував суспільний договір. Батьки впродовж життя стали свідками, як протягом десятиліть розхитувався цей договір. Я знаю, як це діє на людей, як зростають невпевненість і страх, як ті, хто наполегливо працює і грає за правилами, відчують себе обманутими, коли обіцянки не виконуються. Якщо додати до цього ще й інформаційні операції та соціальні мережі, то ті самі люди стають мішенями — вони набагато більш схильні вірити брехні.

Пітер Еймс Ресса народився в Нью-Йорку і був американцем італійського походження в другому поколінні. Він кинув школу, коли йому було шістнадцять, щоб допомагати родині зводити кінці з кінцями, а потім почав працювати в інвестиційному банку Brown Brothers Harriman & Co, де займався введенням даних, просуваючись по службі завдяки старанній праці. Коли Пітер звільнився з банку, він був

Пітер Ресса на побаченні з Гермеліною Дельфін неподалік Статуї Свободи, 1971 рік.

старшим ІТ-фахівцем з обслуговування мейнфреймів. Потім він перейшов на роботу в ІВМ. Він багато працював і мав дивовижну здатність запам'ятовувати найдрібніші деталі.

Вони з моєю матір'ю познайомилися, буквально зіткнувшись на вулиці Нью-Йорка. Зустрічалися близько двох років і 1972 року одружилися, а за рік народилася моя сестра Мішель. Через тиждень після цього батьки попросили мою тітку Енні подбати про немовля і сіли на літак до Маніли, щоб забрати мене й Мері-Джейн. Для мами це була важка, але переможна подорож.

Пітер і Гермеліна були прекрасною парою — усі їхні діти знали це, наче на батьків увесь час спрямоване світло прожекторів. У ті роки я сприймала Америку здебільшого крізь призму цих чарівних працюючих людей: вони виходили з дому до світанку, дві години їхали на роботу

в Нью-Йорк і поверталися з настанням темряви, працювали безперервно.

Одного разу, щоб заощадити гроші, мама почала шити нам одяг, але потім зрозуміла, що зекономлені гроші не варті витраченого часу. Коли вона народила мого брата Пітера Еймса-молодшого й молодшу сестру Ніколь, я кожного серпня ходила за мамою по магазинах, штовхаючи візок у Grand Union, Sears та інших магазинах зі зниженими цінами, щоб закупити все необхідне до школи. Я знала, як вибрати найдешевший одяг і взуття.

Тоді ж компанія мого батька оплатила його навчання, що дозволило йому закінчити середню школу. Поки я навчалася в старших класах, він відвідував вечірні заняття в університеті. Лише набагато пізніше я усвідомила, як багато батьки пожертвували, щоб дати нам, дітям, шанс на успіх. Вони хотіли, щоб ми мали гарне життя й училися в хороших школах, і так воно й було.

Коли я вперше увійшла до третього класу у величезній, побудованій із червоної цегли будівлі початкової школи Сільвер-Бей, я була найнижчою дитиною в класі зі зростом метр тридцять і єдиною дитиною в класі з темним кольором шкіри. Хоча я розуміла англійську й могла розмовляти нею, удома моєю основною мовою була тагальська або філіппінська. Мене вразила безтурботна, галаслива впевненість однокласників, і мене приголомшувало те, як грубо вони поводитися з учителем.

Я раділа, що в школі, як і в коледжі Св. Схоластики на Філіппінах, використовували програму SRA Reading Lab, одну з перших персоналізованих навчальних програм із читання, письма й розуміння, яка дозволяла учням просуватися у власному темпі. Мені подобалося змагатися із собою та однокласниками, і я вже досягла значних успіхів у коледжі. Коли я пішла в кінець мого нового класу за карткою

SRA з перевірки розуміння прочитаного, за якою вимірюють прогрес у навчанні, один із найвищих і найголосніших учнів у класі сказав решті класу, що задля мене, вони відкривають коробку з новим розділом, до якого ще ніхто з інших учнів не дійшов. Тож усі зрозуміли, що я була попереду.

За характером я сором'язлива інтровертка. Перехід до американського життя так приголомшив мене, що, як згадують мої вчителі, я майже рік не розмовляла. Думаю, моє мовчання було формою навчання, продовженням принципу «говори тільки тоді, коли до тебе звертаються», якого я навчилася на Філіппінах, як удома, так і в школі. Я вбирала новий світ, як губка.

Учителі початкової школи Сільвер-Бей якось зрозуміли причину моєї мовчазності й допомогли адаптуватися. Одна вчителька, місис Рарік, щотижня давала мені безкоштовні уроки гри на фортепіано, допомагаючи знайти емоційну рівновагу. Бабуся завжди підкреслювала, що мій батько грав на фортепіано, що всі в її родині були покровителями мистецтв¹¹, а дядько виступав як концертний піаніст¹². Так чи інакше, ми вбираємо в себе мрії, що витають навколо нас.

Гра на фортепіано пов'язала мене з минулим і дала відчуття свободи: не потрібно було говорити або вчити нову мову. Мені потрібно було лише практикуватись, поки я не зможу грати й створювати музику. Я доволі рано зрозуміла, що для того, щоб грати по-справжньому добре, потрібно практикуватися годинами, доки під час гри не перестанеш думати про техніку. Коли світ переповнював мене занадто сильно, я спрямовувала енергію в багатогодинні заняття на фортепіано.

Але, звичайно, я також хотіла бути як усі. Пам'ятаю, як намагалася правильно вимовляти англійські слова перед дзеркалом, мріяла мати світлішу шкіру й біляве волосся. Коли ти не знаєш, хто ти є, а світ навколо перевернувся з ніг на голову, ти волієш не надто виділятися.

Того року, коли я переїхала до Сполучених Штатів, я за-своїла три уроки, які залишилися зі мною на все життя. Вони завжди актуальні, навіть якщо змінюється контекст. Вони щоразу набувають нових значень.

Перший урок — завжди обирати вчитися. Це означало приймати зміни і не боятися зазнати поразки; успіх і поразка — це дві сторони однієї медалі. Неможливо досягти успіху, не зазнавши жодної поразки. Я виявила, що більшість людей натомість обирають комфорт, вони тримаються за речі, які їм знайомі: давні друзі, заведений порядок життя, звички.

Переїзд до Америки став для мене іспитом на те, ким я є. Що я беру з собою? Що залишаю позаду? Хто я є? Навіть моє ім'я змінилося: коли я виходила з класу в Манілі, мене звали Анхеліта Айкардо, а тепер я стала Марією Ресса. Я потрапила в абсолютно новий світ, з новою мовою, новими звичаями, новими культурними знаками, що їх розуміли всі, крім мене. Це так приголомшувало, що в перший рік був період, коли я не хотіла виходити з дому.

Тож я зосередилася на речах, які могла виміряти: мої успіхи за програмою SRA Reading Lab, або як швидко я можу закінчити вправи зі збірника Шарля Анона для фортепіано. Я багато чого навчилася з книжок, навіть як грати в баскетбол. На вихідних я йшла на шкільний баскетбольний майданчик, клала книжку на землю і крок за кроком повторювала вказівки, як вести м'яч або як виконувати штрафний кидок. Усе, чого навчилася, я втілювала в життя. Треба було тільки тренуватися.

Через кілька місяців, коли я вже трохи освоїлася, моя вчителька міс Угланд¹³, яку я обожнювала, запитала, чи не хочу я перейти до іншого класу: школа хотіла перевести мене на один клас вище. Я тільки починала відчувати себе комфортно, і думка про зміни налякала мене. Тоді вона сказала мені: «Маріє, не бійся. Завжди прагни вчитися. В моєму класі тобі більше нема чого навчитися».